

JSES

Journal of Sustainable Educational Studies

Geliş/Received: 16.01.2022 Kabul/Accepted: 07.02.2022

KISA SÜRELİ ÇÖZÜM ODAKLI YAKLAŞIMA DAYALI EBEVEYN ÖZ-YETERLİĞİ GELİŞTİRME PSİKO-EĞİTİM PROGRAMININ OTİZMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN EBEVEYN ÖZ-YETERLİĞİNE ETKİSİ¹

Damla DEMİRÖREN²

Tuğba YILMAZ BİNGÖL³

Özet

Bu araştırmada otizmlı çocuğu olan annelerin ebeveyn öz-yeterliğinin geliştirilmesi için kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı olarak geliştirilen psiko-eğitim programının otizmlı çocuğu olan annelerin öz-yeterlik düzeylerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Öz-yeterlik bireylerin bir görevi başarabilmek için gerekli yeteneklere sahip olduklarına dair inançları olarak tanımlanmaktadır. Öz-yeterliğin gelişimi bireylerin o alandaki performanslarını olumlu etkilemektedir. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak zaman zaman ailelerin ebeveynlik inançlarını sorgulamalarına neden olmaktadır. Bu çalışmaya bir özel eğitim merkezinde otizmlı çocuğu eğitim gören 4 anne katılmıştır. Çalışma deneme öncesi modellerden tek grup ön-test- son-test modeli ile yürütülmüştür. Bu modelde gelişigüzel seçilmiş bir gruba bağımsız değişken uygulanır. Hem deney öncesi hem de deney sonrası ölçümler yapılır. Bu araştırmanın bağımsız değişkeni *kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn öz-yeterliği geliştirme programıdır*. Bağımlı değişkeni ise *ebeveyn öz-yeterliğidir*. Program altı oturumdan oluşmaktadır. Oturumlarda katılımcıların tanışması sağlandıktan sonra problem çözümü, kaygılarla başa çıkma, hatalarına yeni bir bakış geliştirme, öz-saygı ve gelecek problemlerle baş etme gibi konular ele alınmıştır. Araştırmada ölçme aracı olarak Ebeveyn Öz-yeterliği Ölçeği kullanılmıştır. Veriler normal dağılım sergilemediği için analizlerde Mann Whitney- U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre deney grubunun ön-test ve son-test puanları arasında .05 düzeyinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında deney grubunun son-test puanlarının ön-test puanlarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Sonuç olarak kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı olarak geliştirilen psiko eğitim programının annelerin ebeveyn-özyeterliklerini arttırdığı söylenebilir. İlerleyen araştırmalar gerçek deneme modelleri ile yürütülebilir.

Anahtar Sözcükler: Ebeveyn öz-yeterliği; otizm; kısa süreli çözüm odaklı yaklaşım

EFFECT OF THE DEVELOPMENT PSYCHO-EDUCATION PROGRAM THAT BASED ON A SHORT-TERM SOLUTION-ORIENTED APPROACH OF MOTHERS WITH AUTISTIC CHILDREN ON PARENTAL SELF-EFFICACY

Abstract

In this study, short-term studies were conducted to develop parental self-efficacy of mothers with autistic children with psycho-educational program developed based on a solution oriented approach by examining the effect of mothers with children on self-efficacy levels. Self-efficacy individuals' beliefs that they have the necessary

1 Bu çalışma 18-19 Aralık 2021 tarihlerinde FSMVU Eğitimde Mükemmeliyet Araştırmaları Kongresi'nde (EMAK-2021) sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş hâlidir.

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, İstanbul-Türkiye, damla.demroren93@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0537-2965

3 Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, İstanbul-Türkiye, tbingol@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1104-2244

abilities to accomplish a task which defined as is. The development of self-efficacy positively affects the performance of individuals in that field. Having a special needs child is sometimes a parenting challenge that causes them to question their beliefs. This study was carried out with 4 mothers whose autistic child is educating in a special education center. Single group of study pre-experimental models was carried out with the pre-test-and post-test model. In this model, a randomly selected group of independent variable is applied. Both pre-experimental and post experimental measurements are made. The independent variable of this research is the parental self-efficacy development program based on a short-term solution-oriented approach. The dependent variable is parental self-efficacy. Program consists of six sessions. After meeting with the participants in the sessions, problem solving, coping with anxieties, developing a new perspective on mistakes, self esteem and topics such as coping with future problems are discussed. As a measurement tool in research, the Parental Self-Efficacy Scale was used. Since the data does not show a normal distribution, Mann Whitney- U Test was used in the analysis. According to the analysis results, significant difference of .05 between pre-test and post-test scores was found. When the mean scores of the experimental group are examined, the post-test scores of the experimental group are significantly higher from the pre-test scores. As a result, it can be said that the psycho-education program, which was developed based on a short-term solution-oriented approach, may improve the parent-self-efficacy of mothers. Further research can be conducted with real trial models.

Keywords: Parental self-efficacy; autism; short-term solution oriented approach

Makale Türü (Article Type): Araştırma Makalesi/Research Article

Kaynakça Gösterimi: Demirören, D., & Yılmaz Bingöl, T. (2022). Kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn öz-yeterliği geliştirme psiko-eğitim programının otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveyn öz-yeterliğine etkisi. *Journal of Sustainable Educational Studies (JSES)*, (Ö1), 62-69.

1. GİRİŞ

Amerikan Psikiyatri Birliği'ne (APA, 2013) göre, otizm spektrum bozukluğu (OSB), iletişim ve sosyal etkileşimde kalıcı zorluklar ve stereotipik ilgi, davranış ve etkinliklerin varlığı ile karakterize karmaşık bir nörogelişimsel bozukluktur. OSB birincil bakıcılar, özellikle anneler için strese neden olan kişilerin dil, aktivite ve sosyal becerilerinde kalıcı bozulmaları içeren ve yaşam boyu süren bir durumdur (APA, 2013). Sebebi tam olarak bilinmeyen otizmin yaygınlık oranı her ülkede farklı bildirilmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu sisteminde yer alan 2018 verilerine göre Türkiye'de 34.589 otizmlili birey bulunmaktadır (akt. Tohum Otizm Vakfı, 2020, s. 9). Her bireyde farklı düzeyde görülen otizmin belirtileri tipik olarak yaşamın ikinci yılında (12-24 ay) fark edilir fakat gelişimsel gecikmeler şiddetli ise 12 aydan daha önce, belirtiler daha hafif ise 24 aydan daha sonra ortaya çıkabilir (Zablotsky, Black ve Maenner, 2015). Ağırlığı çocuktan çocuğa değişkenlik gösteren otizmin genel özellikleri olarak ise; göz kontağı kurmada güçlük, kişilere ve olaylara karşı ilgisizlik, yineleyen davranışlar, konuşamama ya da sınırlı düzeyde konuşma, iletişim başlatamama, hayal kurmakta güçlük çekme, duyguları ifade edememe gibi bazı ortak belirtiler gözlenmektedir (Kaya ve Yöndem, 2020).

Çok az bir bölümü sessiz ve uysal olan otizmlili çocuklar, hayatlarında birçok davranış problemleri yaşamakta ve günlük hayatlarında, yaşlılarına kıyasla sosyal normları öğrenmede daha fazla güçlük çekmektedirler (Şıkşık, 2016). Dolayısıyla bu çocukların hayatının büyük bir kısmında veya bütün evrelerinde bakım ve kontrol desteğine normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla daha çok gereksinimleri vardır. Bu gereksinimler ise genellikle ebeveynler tarafından karşılanmaktadır (Uğuz, Toros, İnanç ve Çolakadoğlu, 2004). Toplumların çoğunda otizmlili çocuğa sahip anneler sosyal hayatlarında çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda birincil sorumluluk sahibi ebeveyn olarak kabul edilirler (Berson ve Kersh, 2011). Yapılan çalışmaların sonuçları, annelerin otizmlili çocuğunun bakımı için yarı zamanlı çalışmayı seçtiğini, emekli olduğunu veya işini bıraktığını göstermektedir (Yassıbaş, 2015). Annelerin daha fazla sorumluluk yüklenmesi ile birlikte babalara daha az sorumluluk yüklenmektedir. Bu durumda eşlerin birbirlerine eskisi kadar zaman ayırmamaları, zaman içinde eş ve ebeveyn rollerini birbirine karıştırmaları gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Tümlü ve Akdoğan, 2019).

Ebeveynlerin OSB'li çocukların bakımında yaşadıkları stres, engelli olmayan çocukların ebeveynlerine kıyasla daha fazladır (Giovagnoli ve diğerleri, 2015; Rao ve Beidel, 2009), çünkü OSB'li çocuğa bakmak için gerekli olan ebeveynlik becerileri daha farklıdır. Otizm tanısı alan çocuklarda gözlenen ve annelerin kontrol etmede güçlük çektiği en önemli sorunlardan biri ise çocuğun bağırma ve ağlama davranışlarıdır. Otizmlili çocuklarda sosyal çevreye uygun olmayan davranışlar görülmektedir; ağlama krizleri, kendine zarar verme, saldırganlık, izin

istemeden alma vb. Bu durum ise otizmlili çocuğu ile sosyal ortama katılan annelerin kabul görmeme, dışlanma gibi durumlarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Gökçe, 2017).

Otizmlili çocuğa sahip birçok ebeveyn, çocuğunun kendi hayatlarını nasıl etkileyeceğini veya çocuklarına nasıl davranacaklarını bilememenin kaygısını yaşamaktadır (Üstüner Top, 2009). Ebeveynler panik yaşamakta, acı çekmekte, suçluluk duymakta ve bunların sonucunda ise rollerini yerine getirememektedirler (Demirbaş, 2021). Bu kaygıların temelinde ise bilinmeyene karşı duyulan korkunun yattığı düşünölmektedir (Üstüner Top, 2009). Ebeveynlerin, çocukları ile ilgili yaşadığı bilgi eksikliği ebeveynleri gerilime iten en önemli faktörlerdendir (Demirbaş, 2021). Ayrıca, OSB'li çocuklarda ebeveyn stresi ve davranış sorunlarının zamanla birbirini ağırlaştırdığına dair kanıtlar vardır (Benson ve Karlof, 2009). Ebeveynlerin ebeveynlik becerilerine dair inançları yani öz-yeterlikleri bu stresi yönetebilmelerine yardımcı olabilir.

Öz-yeterlik, bireylerin karşılaşması olası durumlarla başa çıkabilmek için gerekli olan eylemleri ne kadar iyi yapabileceklerine dair yargılar olarak ifade edilmiştir (Bandura, 1982). Bandura'ya göre öz-yeterlik, bireyin bir şey yapabileceğine dair inancıdır (Akkoyunlu ve Kurbanoglu, 2003). Bandura'nın öz-yeterlik konusunda belirlemiş olduğu çerçeveye uyumlu olarak ebeveyn öz-yeterliği birçok çalışmada farklı şekilde tanımlanmıştır (Troutman, Moran, Arndt, Johnson ve Chmielewski, 2012). Coleman ve Karraker'e göre (2000) ebeveyn öz-yeterliği ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerini pozitif yönde geliştirmeye yönelik sahip oldukları yeteneklerine dair inançlarıdır. Ebeveyn öz-yeterliği Ardel ve Eccles (2001) tarafından ise ebeveynin çocuğunun büyüme ve başarısı için onu etkilemesi yönündeki yeteneğine dair algıları olarak tanımlanmıştır. de Montigny Lacharite (2005) yaptıkları meta analiz ile ebeveyn öz-yeterliğin, "ebeveyn çocuğunun bakım ve yetiştirilmesi ile ilgili bir takım görevler hakkında sahip olduğu kendi kapasitesine dair yargılar ve inançlar" olarak tanımlamışlardır. Bandura, yeterlik inançlarının ebeveynlik uygulamalarının önemli faktörlerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Ebeveyn öz-yeterliği yüksek olan annelerin daha az psikolojik sorun yaşadıkları, çocuklarının yaşadıkları problemlerine ve gelişimlerine daha duyarlı oldukları belirtilmiştir (Troutman vd., 2012). Yüksek ebeveyn öz-yeterliği olan annelerin çocuklarının çevresini geliştirme oranlarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Cavkaytar, Aksoy ve Ardıç, 2014). Bunlara ek olarak ebeveynlerin çocuğun gelişimi ile ilgili bilgileri arttıkça ebeveyn öz-yeterliklerinin de arttığı ifade edilmiştir (Telef, 2013).

Burada özetlenen araştırma sonuçları otizmlili çocuğa sahip annelerin, otizm hakkında bilgi eksikliği yaşadıkları, çocuklarının bakım sürecinde ve sosyal ortamlarda zorluklar çektikleri ve dolayısıyla kendilerini yetersiz hissettiklerini yansıtmaktadır. Bu bulgulara dayanarak, bu çalışmada kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn öz-yeterliği geliştirme programının otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveyn öz-yeterliğine etkililiğinin test edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın problem cümlesi ise şu şekildedir: "Kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn öz-yeterliği geliştirme psiko-eğitim programı otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveyn öz-yeterliğini arttırmakta mıdır?"

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma deneme öncesi modellerden tek grup ön-test- son-test modeli ile yürütölmüştür. Bu modelde gelişigüzel seçilmiş bir gruba bağımsız değişken uygulanır. Hem deney öncesi hem de deney sonrası ölçümler yapılır (Karasar, 2005, s.96). Araştırmanın bağımlı değişkeni "ebeveyn öz-yeterliği" iken bağımsız değişkeni "Otizmlili Çocuğu Olan Ailelere Yönelik Kısa Süreli Çözüm Odaklı Yaklaşıma Dayalı Ebeveyn Öz-yeterliği Geliştirme Programı"dır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir özel eğitim kurumunda otizmlili çocuğu olan 15 anne oluşturmaktadır. Katılımcılara ölçme aracı uygulandıktan sonra ölçme aracından elde ettikleri puana göre gönüllü olan katılımcılar deney grubuna atanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu otizmlili çocuğu olan dört anne oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşı 39, 34, 30, 29 olarak sıralanmaktadır. Katılımcılardan sadece bir tanesi çalışmaktadır ve başka çocuğu yoktur. Diğer katılımcılar çalışmamakta ve otizmlili çocuklarının dışında birer çocuğa daha sahip bulunmaktadır. Öğrenim düzeyi açısından bakıldığında ise bir kişi ilkokul, iki kişi lise ve bir kişi üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Caprara, Regalia, Scabini, Barbaranelli ve Bandura (2004) tarafından geliştirilen ve Yılmaz-Bingöl ve Kalkan (2018) tarafından Türkçe uyarlama çalışması yapılan Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekten yüksek puan almak ebeveyn öz-yeterliği inancının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçek 11 maddeli ve beşli likert tipidir. Ölçeğin uyum indekslerinin mükemmel uyum sergilediği görülmüştür. ($x^2/sd=1.6$, $RMSEA = .04$, $RMR = .05$, $NFI = .90$, $CFI = .96$, $IFI = .96$, $RFI = .87$, $AGFI = .92$, $GFI = .95$). İki faktörlü ölçeğin Cronbach alpha katsayısı .81'dir. Bu araştırmadaki Cronbach alpha katsayısı ise .80 olarak hesaplanmıştır.

Demografik verileri elde etmek için araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Formda başka çocuk sahibi olup olmadığı ve varsa sayısı, eğitim durumu, çalışma durumu gibi sorular sorulmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacı tarafından toplanmıştır. Ölçme aracı tanıtıldıktan ve araştırmanın amacı anlatıldıktan sonra ölçme aracı uygulanmıştır. Katılımcıların sorusu olması durumunda destek verilmiştir. Ölçme aracının uygulanması 5-7 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin analizi

Veriler SPSS paket programında analiz edilmiştir. Tanımlayıcı analiz sonuçlarına göre verilerin normal dağılım sağlamadığı görüldüğünden analizde non-parametrik testlerden Mann Whitney U-testi kullanılmıştır.

2.6. İşlem yolu

Bu araştırmada deney grubuna “Otizmli Çocuğu Olan Ailelere Yönelik Kısa Süreli Çözüm Odaklı Yaklaşım Dayalı Ebeveyn Öz-yeterliği Geliştirme Programı” uygulanmıştır. Uygulanan program altı oturumdan oluşmaktadır. Oturumlar yaklaşık 60 dakika sürmüştür.

2.7. Programın İçeriği

Programın oluşturulması: Program, Bandura'nın Sosyal Bilişsel Teorisi'nin temel kavramı olan öz-yeterlik inancını geliştirmek için Çözüm Odaklı Kısa Süreli Yaklaşım ilkelerini kullanarak hazırlanmıştır. Araştırmacılar Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD yüksek lisans dersi olan Kısa Süreli Çözüm Odaklı Yaklaşım dersi çıktısı olarak programı hazırlamıştır.

Programın genel özellikleri ve amaçları: Program 6 oturumdan oluşmaktadır. Oturumlarda katılımcıların tanışmaları, grup kurallarını öğrenmeleri, iyi yaptıkları şeyleri fark etmeleri, kaygılarla başa çıkmaları, problemlerin çözümü hakkında düşünmeleri, öz yeterlik ve öz saygılarını yükseltmek, hatalarına bakışlarını değiştirmek ve gelecek problemlerle başa çıkmalarını sağlamak gibi konular amaçlanmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcıların Ebeveyn Öz-yeterliği Ölçeği'nden elde ettiği puanlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Ebeveyn Öz- Yeterliği Ölçeği Ön-test ve Son-test Ölçümlerinden Elde Ettikleri Puanlara İlişkin Değerler

Grup	Ortalama	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Ön-test	27.75	2.75	.32	-3.03
Son-test	35.32	3.09	-1.13	.76

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların ön-test puan ortalamasının 27.75 ($Ss = 2.75$) olduğu, ve basıklık değerlerinin $-+ 1.5$ aralığı dışında olduğu için Tabachnick ve Fidell'e (2013) göre normallik varsayımını karşılamadığı görülmüştür. Son-test ortalaması 35.52 ($Ss = 3.09$) olarak bulunmuştur.

Katılımcıların ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan Mann Whitney U-testi sonucuna ilişkin değerler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Ebeveyn Öz-yeterliğinin Ön-test Son-test Uygulamasına Göre Mann Whitney U-testi Sonucu

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Ön-test	4	2.63	10.50	.500	.029
Son-test	4	6.38	25.50		

Tablo 2 incelendiğinde Otizmlili Çocuğu Olan Ailelere Yönelik Kısa Süreli Çözüm Odaklı Yaklaşımaya Dayalı Ebeveyn Öz-yeterliği Geliştirme Programı'na katılan bireylerin ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($U = .500, p < .05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, programa katılan katılımcıların ebeveyn öz-yeterliklerinin yükseldiği görülmüştür. Bu bulgu, hazırlanan psiko-eğitim programının ebeveyn öz-yeterliğini arttırdığını göstermektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveyn öz-yeterliğinin geliştirilmesi için kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı olarak geliştirilen psiko-eğitim programının otizmlili çocuğu olan annelerin öz-yeterlik düzeyleri üzerinde bir etki oluşturup oluşturmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla bir özel eğitim merkezinde otizmlili çocuğu eğitim gören 4 annenin katılımı sağlanmıştır. Araştırmanın "Kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn öz-yeterliği geliştirme psiko-eğitim programı otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveyn öz-yeterliğini arttırmakta mıdır?" sorusuna ilişkin bulgular incelendiğinde hazırlanan psiko-eğitim programının ebeveyn öz-yeterliğini arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, Kulbaş'ın (2015) otizm tanılı çocukların anneleri ile gerçekleştirilen grupla psikolojik danışma programının öz-yeterliklerini arttırdığını buldukları çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Otizmlili çocukların baş etmesi güç davranış özellikleri nedeniyle ebeveynler oldukça güç bir durum içine düşmektedirler. Otizmin bir anda hayatlarına girmesiyle beraber, ebeveynlerin kendilerini bekleyen, çocuğun günlük bakımı, eğitimi, topluma kazandırılması gibi birçok yeni görevle karşı karşıya kalmaktadırlar (Akdoğan ve Darıca, 2000). Yoğun bakım gerektiren bu çocuklara sahip ebeveynlerin zamanlarının çoğunu onlara harcamaları sonucunda ilişkileri ve birçok alandaki faaliyetleri (aile, iş vb.) etkilenmektedir (Doğan, 2001). Boothroyd (1997) ve Kandari (2005) gerçekleştirdikleri araştırmada gelişimsel geriliği bulunan çocukları olan annelerin çocuklarının bakımı ile ilgili kendi yeteneklerini yeterli bulmamalarından dolayı stres düzeylerinin yüksek, öz yeterlik inançlarının ise düşük olduğunu belirtmişlerdir (akt. Altındağ Kumaş ve Sümer, 2019). Halpern ve Mclean (1997) yüksek öz-yeterliğe sahip annelerin düşük öz-yeterliğe sahip annelerden daha az psikolojik rahatsızlık yaşadıklarını bildirmişlerdir. Ülkemizde gerçekleştirilen araştırmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin en fazla bilgiye ihtiyaçlarının oldukları ifade edilmiştir (Akçamete ve Kargın, 1996, Sucuoğlu, 1995). Dolayısıyla otizmlili çocuğa sahip annelerin ihtiyaçlarının belirlenmesi, buna bağlı olarak da ihtiyaçlarının karşılanması annelerin çocuklarının davranışlarıyla baş etmesinde fayda sağlayacaktır.

Araştırmanın sınırlıkları incelendiğinde en büyük sınırlığın örneklem büyüklüğü olduğu görülmektedir. Araştırmanın etkililiğinin daha büyük bir örneklem grubu ile tekrar ölçülmesi önerilir. Araştırma örnekleminde babaların olduğu araştırmaların artması önemlidir bu nedenle babalarla çalışmalar yapılabilir. Benzer çalışma farklı tanı grubundaki çocuğa sahip ebeveynlerle yapılabilir. Otizmlili çocukların da bulunduğu Özel Eğitim Merkezleri, Engelsiz Yaşam Merkezleri, Özel Eğitim Uygulama Okulları gibi kurumlarda ebeveynlere grupla psiko-eğitim çalışmaları düzenlenip uygulanabilir. Ayrıca, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlere yönelik ebeveyn öz-yeterliği ölçeğinin geliştirilmesinin sonraki yapılacak olan çalışmalara büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5. KAYNAKÇA

Akçamete, G., & Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7-24.

Akkoyunlu, B., & Kurbanoglu, S. (2003). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve bilgisayar öz-yeterlik algıları üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 1-10.

Altındağ Kumaş, Ö., & Sümer, H.M. (2019). Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 163-173.

- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5 ed.)*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Ardelt, M., & Eccles, S. J. (2001). Effects of mothers' parental efficacy beliefs and promotive parenting strategies on inner-city youth. *Journal of Family Issues*, 22(8), 944-972.
- Aydoğan, A., & Darıca, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2), 25-31.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 32(2), 122-147.
- Benson P. R., & Karlof K. L. (2009) Anger, stress proliferation, and depressed mood among parents of children with ASD: a longitudinal replication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 350–62.
- Benson, P.R., & Kersh, J. (2011). Marital quality and psychological adjustment among mothers of children with ASD: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(12), 1675-1685.
- Caprara, G. V., Regalia, C., Scabini, E., Barbaranelli, C., & Bandura, A., (2004). Assessment of filial, parental, marital, and collective family efficacy beliefs. *European Journal of Psychological Assessment*, 20(4), 247-261.
- Cavkaytar, A., Aksoy, V., & Ardiç, A. (2014). Ebeveyn öz yeterlilik ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışmasının güncellenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 4(1), 69-76.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mother of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49(1), 13-24.
- de Montigny, F., & Lacharite, C. (2005). Nursing theory and concept development or analysis perceived parental efficacy: Concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 49(4), 387-396.
- Demirbaş, D. (2021). *Otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin otizme yönelik söylemleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, M. (2001). *İşitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çeşitli psikolojik değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Giovagnoli, G., Postorino, V., Fatta, L. M., Sanges, V., De Peppo, L., Vassena, L., ... Mazzone, L. (2015). Behavioral and emotional profile and parental stress in preschool children with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 45, 411–421. doi: 10.1016/j.ridd.2015.08.006
- Gökçe, S. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin katıldıkları aile eğitimi programı sonrasındaki yaşam döngüsüne ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Halpern, L. F., & Mclean Jr, W. E. (1997). Hey mom, look at me!. *Infant Behavior and Development*, 20(4), 515-529.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaya, M. O., & Yöndem, Z. D. (2020). Otizmlı çocuğu olan annelerde psikoeğitim grup programının algılanan stres düzeyine etkisi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 20-33.
- Kulbaş E. (2015). *Grupla psikolojik danışma uygulamasının otizmlı çocuğu olan annelerin öz-yeterlilik ve umutsuzluk düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Rao, P. A., & Beidel, D. L. (2009). The impact of children with high-functioning autism on parental stress, sibling adjustment and family functioning. *Behavior Modification*, 33, 437–451. doi:10.1177/ 0145445509336427
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 10-18.
- Şıkşık, G. (2016). *Otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin otizm algıları ve aile özellikleri ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Telef, B. B. (2013). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin öz-yeterliliklerinin ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 33-49.

Tohum Otizm Vakfı. (2020). *Down sendromu, otizm ve diğer gelişim bozukluklarının yaygınlığının tespiti ile ilgili bireylerin ve ailelerinin sorunlarının çözümü için alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu özeti*. Erişim adresi: https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2021/02/TBMM_Komisyon_Raporu_yoneticisi-ozeti.pdf

Troutman, B., Moran, T. E., Arndt, S. S., Johnson, R. F., & Chmielewski, M. (2012). Development of parenting self-efficacy in mothers of infants with high negative emotionality. *Infant Mental Health Journal*, 33(1), 45-54.

Tümlü, C., & Akdoğan, R. (2019). Otizmlı çocuk ebeveynlerinde evlilik doyumunun dinamikleri: Bir karma çalışması. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1), 129-162.

Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B. Y., & Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7, 42-47.

Üstüner-Top, F. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerinin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 9(1), 34-42.

Yassıbaş, U. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip anne babaların yaşam deneyimlerine derinlemesine bakış*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yılmaz-Bingöl, T., & Kalkan, M. (2018). Aile yeterlik ölçeklerinin Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliği. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 12, 141-169.

Zablotsky, B., Black, L. I., Maenner, M. J., Schieve, L. A., & Blumberg, S. J. (2015). Estimated prevalence of autism and other developmental disabilities following questionnaire changes in the 2014 national health interview survey. *National Health Statistics Reports*, 87, 1-21.

6. EXTENDED ABSTRACT

According to the American Psychiatric Association, autism spectrum disorder (ASD) is a complex neurodevelopmental disorder characterized by persistent difficulties in communication and social interaction and the presence of stereotypical interests, behaviors, and activities. ASD is a lifelong condition involving persistent impairments in language, activity, and social skills of people who cause stress for primary caregivers, particularly mothers. The prevalence rate of autism, the exact cause of which is unknown, is reported differently in each country. According to 2018 data in the Social Security Institution system, there are 34.589 individuals with autism in Turkey. Symptoms of autism, which are seen at different levels in each individual, are typically noticed in the second year of life (12-24 months), but may appear earlier than 12 months if developmental delays are severe, and later than 24 months if symptoms are milder. As for the general features of autism, the severity of which varies from child to child; Some common symptoms such as difficulty in making eye contact, indifference to people and events, repetitive behaviors, inability to speak or speaking at a limited level, inability to initiate communication, difficulty in dreaming, and inability to express emotions are observed.

Children with autism, few of whom are quiet and docile, experience many behavioral problems in their lives and have more difficulty in learning social norms in their daily lives compared to their peers. Therefore, these children need more care and control support in most or all stages of their life compared to children with normal development. These requirements are usually met by parents. In most societies, mothers of children with autism are considered to be the parents with primary responsibility for meeting the needs of their children in their social lives. The results of the studies show that mothers choose to work part-time for the care of their children with autism, retire or quit their job. As mothers take on more responsibilities, less responsibility is placed on fathers. In this case, results such as not allocating time to each other as much as before and confusing the roles of spouse and parent over time occur.

Many parents of children with autism worry about not knowing how their child will affect their own lives or how they will treat their children. Parents experience panic, suffering, guilt, and as a result, they are unable to fulfill their roles. It is thought that the root of these anxieties lies in the fear of the unknown. The lack of information

that parents experience about their children is one of the most important factors pushing parents to tension. There is also evidence that parental stress and behavior problems aggravate each other over time in children with ASD. Parents' beliefs about their parenting skills, namely their self-efficacy, can help them manage this stress.

Self-efficacy is defined as individuals' beliefs that they have the necessary abilities to accomplish a task. The development of self-efficacy positively affects the performance of individuals in that area. Parental self-efficacy is the beliefs of parents about their abilities to positively improve their children's development. It has been stated that mothers with high parental self-efficacy experience less psychological problems and are more sensitive to the problems and developments of their children. It has been reported that mothers with high parental self-efficacy are more likely to develop their children's environment. In addition, it was stated that as parents' knowledge about the child's development increases, their parental self-efficacy also increases.

Four mothers whose children with autism were educated in a special education center participated in this study. The study was carried out with a single group pre-test-post-test model, which is one of the pre-experimental models. In this model, an independent variable is applied to a randomly selected group. Both pre-experimental and post-experimental measurements are made. The independent variable of this research is the parent self-efficacy development program based on a short-term solution-oriented approach. The dependent variable is parental self-efficacy.

The program consists of six sessions. After meeting the participants in the sessions, issues such as problem solving, coping with anxieties, developing a new perspective on mistakes, self-esteem and coping with future problems were discussed. The Parental Self-Efficacy Scale was used as a measurement tool in the research. Since the data did not show normal distribution, Mann Whitney-U Test was applied in the analysis. According to the results of the analysis, a significant difference of .05 was found between the pre-test and post-test scores of the experimental group. Considering the mean rank, it was seen that the post-test scores of the experimental group were significantly higher than the pre-test scores. As a result, it can be said that the psycho-education program developed based on a short-term solution-oriented approach increases the parent-self-efficacy of mothers.

When the limitations of the study are examined, it is seen that the biggest limitation is the sample size. It is recommended to re-measure the effectiveness of the study with a larger sample group. It is important to increase the number of studies with fathers in the research sample, so studies can be conducted with fathers. Similar work can be done with parents who have children in different diagnostic groups. Group psycho-education studies can be organized and applied to parents in institutions such as Special Education Centers, Disabled Life Centers, Special Education Practice Schools, where children with autism are also present. In addition, it is thought that the development of a parent self-efficacy scale for parents with autistic children will contribute greatly to future studies.